

УДК 37.032(045)

Сікалюк А. І.,
аспірантка НПУ
ім. М. П. Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті теоретично обґрунтовано соціально-виховний аспект діяльності як один із педагогічних чинників формування соціально-етичних цінностей у майбутніх менеджерів. Розкрито можливості педагогічного впливу на процеси соціально-етичної взаємодії студентів. Розглянуто структуру навчально-виховного процесу, в якому реалізується формування соціально-етичних цінностей. Проаналізовано інтеркультурні моделі Г. Ауернхаймера і Ц. Некравітза та психолого-педагогічну модель К.-Х. Дікоппа.

Ключові слова: соціально-етичні цінності, майбутній менеджер, діяльність, соціально-виховний аспект, соціально-етична взаємодія, педагогічний вплив, навчально-виховний процес.

В статье теоретически обоснован социальнo-воспитательный аспект деятельности как один из педагогических факторов формирования социальнo-этических ценностей у будущих менеджеров. Раскрыты возможности педагогического влияния на процессы социальнo-этического взаимодействия студентов. Рассмотрена структура учебно-воспитательного процесса, в котором реализуется формирование социальнo-этических ценностей. Проанализированы интеркультурные модели Г. Ауэрнхаймера и Ц. Некравитза, психолого-педагогическая модель К.-Х. Дикоппа.

Ключевые слова: *социально-этические ценности, будущий менеджер, деятельность, социально-воспитательный аспект, социально-этическое взаимодействие, педагогическое влияние, учебно-воспитательный процесс.*

The social and educational aspect of the activity as one of the pedagogical factors of formation of social and ethical values among future managers has been theoretically proved in the article. The potentialities of pedagogical influence on the processes of social and ethical interaction between students have been expanded. The structure of the educational process, in which the formation of social and ethical values is implemented, has been considered. The intercultural models of H. Auernhaimer and Ts. Nekravitz, the psychological and pedagogical model K.-H. Dikopphave been analyzed.

Keywords: *social and ethical values, future manager, activity, social and educational aspect, the social and ethical interaction, pedagogical influence, educational process.*

Необхідність формування соціально-етичних цінностей зумовлена конкретними вимогами як до фахової підготовки фахівця економічного профілю, зокрема менеджера, так і загальнолюдськими проблемами, що проявляються в сучасному суспільстві.

Слід зазначити, що в основу нової парадигми професійної підготовки була закладена особистісна орієнтація освіти та виховання (мається на увазі лібералізація освітніх технологій, створення авторських методичних систем, прийняття самостійних педагогічних рішень викладачами), то ці й інші фактори помітно підняли рівень значущості індивідуальних особливостей особистості. Тому досить часто мораль виступає єдиним регулятором при вирішенні адміністративних, управлінських ситуацій.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що роль різних видів діяльності у формуванні ціннісних орієнтацій особистості розглядається, зокрема, у працях М. Лісовського, А. Маковецького, А. Новікова, С. Савченка та ін. У вітчизняній виховній системі сутність і структуру етичних цінностей досліджували І. Бех, М. Гавриленко, В. Сухомлинський та ін. Проблеми і наукові підходи щодо механізмів впливу на формування особистісних якостей у студентів розкриваються у дослідженнях О. Васічкина, А. Мудрика, С. Молчанова, Л. Савенкової, Г. Юркевича та ін. При цьому слід врахувати і те, що об'єктом нашої уваги виступає

студентська молодь, як своєрідна соціально-демографічна спільнота. Цю категорію населення у різних аспектах розглядають у своїх працях К. Байша, М. Головатий, Н. Кузьміна, С. Пащенко, С. Шашенко та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати соціально-виховний аспект діяльності як своєрідний педагогічний чинник формування соціально-етичних цінностей у майбутніх менеджерів економічної сфери.

Сутність поняття “соціально-етичні цінності” найбільш повно розкривається у процесі багатогранної практичної діяльності, яка виступає важливою складовою освітньо-виховного процесу, проте його представлено в основному в теоретичній моделі.

Як зазначають науковці (О. Бондаревська, М. Каган, А. Ковальов, М. Лукашевич та ін.), проблема діяльності особистості пов’язана з проблемами детермінації її розвитку соціальними, біологічними чи біосоціальними чинниками. Тому не дивно, що дана проблема розроблялася філософами, соціологами, психологами та педагогами з позиції розкриття методологічного аспекту вивчення людини [3].

Слід сказати, що на відміну від поведінки, яка охоплює всю сукупність вчинків людини, її діяльність розглядається у філософії, психології, як взаємодія людини і світу, в якій людина цілеспрямовано і свідомо змінює світ, де розгортається її життєдіяльність [2].

Відомо, що основними видами діяльності в онтогенезі (мається на увазі індивідуальний розвиток людини в еволюційному плані) визначаються пізнання, спілкування, праця [4]. У нашому дослідженні ми не претендуємо на повне розкриття проблеми діяльності в цілому (оскільки це не є предметом нашого наукового інтересу), а вважаємо за доцільне зупинитися на одному з аспектів діяльності – соціально-виховному, який, на думку багатьох дослідників (О. Бондаревська [3], О. Леонт'єв [5], М. Лукашевич [6] та ін.), є своєрідним педагогічним чинником формування соціально-етичних цінностей майбутніх фахівців економічної сфери.

Можливість педагогічного впливу на процеси соціально-етичної взаємодії людей визначаються методологічними засадами, сформульованими О. Бодальовим, який стверджує, що у різних людей проявляються різні здібності до спілкування. Адже, “якщо людина вступає в контакти з оточенням без особливих проблем, то інша може вносити у взаємовідносини з людьми напругу і провокує появу останніх негативних емоцій” [2, с. 65].

При цьому, принципово важливим для нас є один із аспектів взаємодії, який тонко відзначив О. Леонт'єв. Це, зокрема, думка про те,

що людина повинна вступити у відносини з явищами навколишнього світу через інших людей, тобто у процесі спілкування з ними [5]. Такий процес за своїми функціями є процесом виховання.

Досвід життєдіяльності засвідчує, що характерним для людини є те, що у сформованих соціально-етичних ціннісних орієнтаціях конкретної особистості (які відображають ставлення до людей, до світу, до себе, до освіти) простежується характер її самоідентифікації, тобто співвіднесення себе з цими цінностями. Можна сказати, що самозміна особистості відбувається у процесі діяльності, а проявляється у процесі професійної діяльності, яка завжди спрямована на реалізацію можливостей чи позиції [1, с. 23].

Це спонукало нас до детального розгляду можливостей формування у студентів цінностей, зокрема, соціально-етичних у навчально-виховному процесі, в якому на різних етапах діяльності студентів професійно-орієнтована діяльність виступає невід'ємною складовою будь-якого виду діяльності (і педагога, і студента). Причому вона розгортається в мікро- та макросередовищі між людьми різного соціального статусу, освіти, культури і характеризується суб'єкт-суб'єктною позицією всіх учасників даного процесу.

З метою модифікації навчально-виховного процесу, в якому реалізується формування соціально-етичних цінностей і який посідає особливе місце, ми розглядаємо структуру такого процесу, використовуючи при цьому формулу поетапного формування розумових дій і понять, яку можна подати у такому вигляді:

$$\text{СЕЦПП} = \text{ЦО} (+ \text{П Ком.}) + \text{АД} + \text{КД} + \text{Кор. Д},$$

де у ролі орієнтовних дій виступає орієнтація на соціально-етичні цінності (ЦО), які включають професійну компетенцію (П Ком.). Саме акт діяльності (АД) розглядається як виконавча дія, при цьому незмінними залишаються контрольні дії (КД) і корекційні дії (Кор. Д).

За основу орієнтаційної дії було взято модель ситуації професійного акту, що має розгортатися, і дана модель підготовлена на прогностичному етапі дій. Слід звернути увагу на те, що її побудова передбачає наявність в учасників орієнтації на соціально-етичні цінності та сформованість основної професійної компетенції.

Спільним ядром для всіх зазначених понять є присутність у них визначального поняття “професійна”. Відомо, що зазначений термін як окремий компонент у структурі поняття “етичне виховання і навчання” з'явився на теренах так званої “педагогіки світу”. Як наголошує С. Тангян, “під педагогікою світу” мається на увазі сукупність етичних

цінностей і норм ставлення до іншого та до оточення, традицій, звичаїв, поведінки і способу життя, в яких проявляється повага до життя, до особистості, її гідності і прав; розуміння і прийняття різниці між людьми в культурі, звичаях; взаєморозуміння як між народами, так і між етнічними, релігійними й іншими групами [9, с. 8].

Зважаючи на загальнодемократичні та гуманістичні ідеї, хоч певною мірою і політичного відтінку, прихильники “педагогіки світу” зуміли розкрити наявні в ній позитивні тенденції, які органічно ввійшли в теорію та методику виховання молодого покоління.

Окрім того, у 70-ті роки ХХ ст. набуло визнання одне із головних достоїнств радянської педагогіки – це те, що у процесі розробки теорії і практики виховання здійснювався його розгляд у тісному зв’язку з діяльністю, з обов’язковим включенням молоді в суспільно-політичну практику, міжособистісну взаємодію, різноманітні форми навчально-виховної роботи, тобто здійснювалося формування активності особистості у сфері професійної діяльності як можливого впливу на її соціально-етичну орієнтацію. Такі підходи неодноразово розглядалися й іншими зарубіжними вченими як позитивне явище [7]. Зокрема, англійський учений А. Пеццейще в 70-ті роки ХХ ст. передбачав можливість зміни “якості людини” при безконфліктному включенні в існуючу систему шляхом засвоєння домінуючих у конкретній системі ідей, цінностей, стереотипів, поведінки. Автор доводить необхідність глибинного процесу перевиховання людей для етичної взаємодії у світі [12].

Не можна не звернути увагу і на таку тенденцію в розвитку педагогічної науки, що поряд із вивченням проблеми виховання особистості розгортаються дослідження розвитку особистості, її установок і поведінки, передбачається порівняння результатів психолого-педагогічних досліджень із формування ціннісних орієнтацій особистості у різних країнах.

До того ж “педагогіка світу” враховує основні положення традиційної гуманістичної педагогіки та виховання. Більш поглибленого практичного продовження дана концепція набула в інтеркультурній моделі Г. Ауернхаймера і Ц. Некравітза (Німеччина), яка була прийнята за психолого-педагогічну основу реалізації проекту “Всесвітня етика”, який, до речі, був включеним до програми міжнародного виховання в рамках ЮНЕСКО.

Без сумніву, рекомендації щодо соціально-етичного навчання та виховання передбачають знайомство студентів з етикою різних країн

у межах аудиторної і позааудиторної роботи. При цьому акцент робиться на розвитку поняття “соціально-етичне співтовариство”: студент повинен сприймати себе та інших як членів одного чи різних соціальних співтовариств. Така модель базується на зіставленні понять “Я/Ми” як спільнота та “інший/інші” як інша спільнота. На нашу думку, результатом засвоєння такої моделі мало б бути помітне розширення у студентів соціально-етичного досвіду та виховання у них толерантності у ставленні до інших людей, громад, спільнот.

Аналіз результатів впровадження німецької концепції у ряді європейських шкіл показав, що застосування в освітньому процесі моделі Г. Ауернхаймера висвітлило її певні недоліки. Про них свого часу в наукових прогнозах говорив відомий німецький педагог К.-Х. Дікопп [11]. Він наголошував на тому, що змістом культурної терпимості в результаті виховного процесу стає загострене сприйняття загальноетичних відмінностей. А єдині, спільні для всього людства соціально-етичні норми і принципи розглядаються та сприймаються не як досягнення сучасності, а як історичні реалії: особистість штучно прив’язується до якої-небудь групи (за походженням, національністю, віком тощо), що призводить до порушення свободи особистості на власну думку і позицію. Поняття соціально-етичних цінностей у даному випадку стає, певною мірою, критерієм, за яким визначаються “свої” та “інші”, тобто ті, хто не відносяться до даної соціальної та культурної спільноти, відкидаються.

Аналізуючи психолого-педагогічну модель К.-Х. Дікоппа [11], ми виявили в ній певні і досить виразні особливості. Зокрема, автор стверджує, що всі, хто навчається, незалежно від їхньої приналежності до “соціального співтовариства”, розглядаються як окремі індивіди, котрі мають право на самовизначення та самовираження, які несуть відповідальність за прийняті рішення і свої дії. І педагогіка шукає обґрунтування своїх цілей не в соціальній спільноті, а у спільноті людей, спонукаючи, таким чином, вихованців втілити це “загальнолюдське” у життя.

На думку К.-Х. Дікоппа, формування соціально-етичних цінностей особистості на базі отриманої інформації про загальнолюдські цінності лише на певному етапі передбачає оволодіння інформацією про цінності, взаємне, багатоаспектне знайомство з етичними цінностями й оволодіння уявленням про їх відмінності; другий етап має включати поведінкову реакцію особистості – прагнення побудувати майбутнє “спільне” життя (життя у великій і малій групі) на основі загальних

цінностей і принципів, які вона сприйняла та пропустила через власне самоусвідомлення [11].

Простежуючи розвиток і поширення ідей зарубіжних учених щодо впливу загальнолюдських цінностей на молодь, слід звернути увагу на модель навчання та виховання К.-Х. Дікоппа та на її роль в етичному вихованні у педагогічній практиці. Основні гуманістичні положення автора відображаються в реальній практиці освіти сьогодення: співпадання з концепцією міжнародного виховання – досягнення взаєморозуміння єдності людства; в системі освіти має жити транскультурна (спільна для всіх) психолого-педагогічна модель.

Оскільки основним засобом передачі соціально-етичних цінностей є стимулювання адекватних емоційних переживань у ситуаціях їх внутрішнього сприйняття, то реалізація принципу пізнання обумовлює використання технологій навчання студентів, які апелюють не стільки до раціонального мислення, скільки до посилення емоційного переживання конкретних подій, створюють умови для рефлексії внутрішніх станів студентів (дискусія в ситуаціях моральних колізій, діалог у вирішенні проблемних або конфліктних ситуацій тощо). Слід зазначити, що загальнолюдські соціально-етичні цінності, втілені в процесі виховання, не можна безапеляційно нав'язувати студентам як норми чи правила. Їх засвоєння має стати абсолютно органічним за умови створення емоційної напруги думки, залучення до діалогу поглядів, проживання певної духовної ситуації як такої, що має відношення до особистісного світу студентів [10].

Принципово важливо підкреслити, що віддаючи належне цінностям, які сприяють культурній та етичній ідентифікації людини, з метою зняття конфлікту соціальних, національних, релігійних, політичних цінностей, все активніше в науці заявляє про себе тенденція щодо надання переваги, насамперед, загальнолюдським цінностям [8]. Тому освіта, орієнтована на цінності загальнолюдські, сприймається як один із шляхів формування гуманної, моральної і соціально-етичної особистості та її ставлення до людини й навколишнього середовища.

До речі, порівнюючи процес професійної діяльності з процесами соціально-етичного виховання та підкреслюючи їх багатоаспектність, можна зіставити художній твір з виховною дією. Але виховна дія може відбуватися лише в тому випадку, коли і той, хто “пізнає”, і той, хто “відкриває”, проявляють “діалогічну активність” (термін М. Бахтіна), в іншому випадку взаємодія не відбувається. Ми допускаємо, що саме така взаємодія є тією оптимальною умовою, що може сприяти

тому, щоб професійне слово фахівця змогло виконувати низку функцій не лише в плані етичного розвитку особистості, а й у плані значно ширшому – світоглядному.

Отже, враховуючи теоретичні дослідження вчених, ми можемо дійти висновку, що основною відправною точкою, своєрідним педагогічним чинником у процесі формування соціально-етичних цінностей у майбутнього менеджера економічної сфери є організація професійної соціально-виховної діяльності при врахуванні професійних особливостей об'єкта інформаційного поля.

Перспективи подальшого дослідження ми бачаємо в обґрунтуванні змісту включення студентів у діяльність з метою формування та прояву ними соціально-етичних цінностей.

Література:

1. Барановский В. Ф. Духовность личности: социальный механизм развития / В. Ф. Барановский. – К. : Институт философии НАН Украины, 1995. – 167 с.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М. : МГУ, 1982. – 199 с.
3. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
4. Курбатов В. И. Стратегия делового успеха : учебное пособие / В. И. Курбатов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 416 с.
5. Леонтьев А. Н. Психология общения / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
6. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посіб. / М. П. Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
7. Роджерс К. Творчество как усиление себя / К. Роджерс // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 164–168.
8. Танган С. А. Культура педагогики мира / С. А. Танган // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 3–14.
9. Шевнюк О. Л. Проблемні текстові ситуації в курсі української та зарубіжної культури / О. Л. Шевнюк // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 2. – С. 58–62.
10. Dickopp K.-H. Begründung und Ziele einer interkulturelle Erziehung – Zur Konzeption einer transkulturellen Paedagogie / K.-H. Dickopp. – In : Borrelli m. / Hg. / – Baltmannsweiler, 1986. – 132 s.
11. Peccei A. The Human Quality / A. Peccei. – Oxford, 1972. – 28 p.